

bića trebala biti tako strukturirana da se žele ponašati onako kako se treba ponašati».

Sve spomenute aktualne teme, pogotovo biologijskoantropologijske, obrađene su veoma eruditivno i upućeno, ali i popularno i pristupačno svakome, za ta pitanja zainteresiranom čitatelju.

Nikola Skledar

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Vladimir Mattioni

Urbophilia

Zagreb, Horetzky, 1999., 350 str.

Nesklonošću izdavača da popularizira svoja izdanja (zbog vlastite skromnosti ili elitizma, ili pak zbog stručne razine djela), a možda i mojim nemarom, ova mi je knjiga došla u ruke tek ove, 2002. godine. Međutim, kako tekstovi objavljeni u Mattionijevoj *Urbophiliji* pokrivaju razdoblje od tridesetak godina, ipak još nije kasno za prikaz knjige.

Knjiga nema ni predgovora, ni pogovora, ni biografije autora, pa uistinu mora govoriti sama za sebe. Vladimir Mattioni, njezin autor, savjetnik je za urbanizam u Gradskom zavodu za planiranje razvoja grada i zaštitu okoliša u Zagrebu.

Na 350 stranica djela prvo je objavljen sadržaj, potom tekstualna objašnjenja, a zatim tekstovi svrstani u deset poglavlja intrigantnih naslova: *Povratak u grad*, *Sam u kući*, *Zadar-scape*, *Dječja soba*, *Ni na nebu ni na zemlji*, *O mjestima u blizini*, *O mjestima na moru*, *O umjetničkim djelima*, *O mjestima iz snova*, *O dalekim mjestima*. U ova su poglavlja uvršteni brojni tekstovi, koji ne slijede redoslijed stranica. Budući da su objašnjenja kada su tekstovi pisani i na što se odnose tiskana na početku knjige a ne uz štiva, čitatelju predstoji (nepotrebna) borba s listanjem stranica naprijed - natrag - naprijed! Tu su i neizbježne »uši«, umetnuti papirići i podcrtavanja. No ovo drugo čini knjigu pročitanoj knjigom!

Ono što se tek čitanjem otkriva, u recenziji treba reći na početku »kao nit kroz labirint« dosta neprohodnog teksta. Autor se pretežno bavi *urbanizmom* (prostornim planiranjem): filozofijom urbanizma, teorijom, metodologijom i rješenjima (za natječaje, za planove, za igru) u kojima je sudjelovao sâm autor (najčešće kao tekstopisac), njegova radna grupa ili drugi o kojima piše.

Zašto je ova knjiga zanimljiva za časopis *Sociologija sela*? U užem smislu interesantna je zato što se bavi planiranjem prostora na širok i otvoren način, u kakvom planiranju su često sudjelovale i ruralna a posebno urbana sociologija. U širem smislu, ova je knjiga važna zato što problematizira klasični urbanizam moderne i zalaže se za nov, »postmoderni« pristup. Takav pristup ne nameće unaprijed zadani koncept (projekt) već nastoji objasniti i razumjeti bit stvari, polazeći iz nje same, dakle induktivno. Metodologija dokida odnos subjekt-objekt, stavlja ih u isti položaj, i uključuje one o kojima se radi kao ravnopravne aktere planiranja, a čime se dokida usko shvaćena struka.

Destrukcija klasičnih koncepata i metodologije te konstrukcija otvorenih sistema bez hijerarhije sudionika očita je i u društvenim znanostima: sociologiji, antropologiji (vidjeti recenziju knjige »Kultura i povijest« Snježane Čolić u ovom broju *Sociologije sela*). Slične vrste promjena, neovisno o užoj temi, mogu ovu knjigu učiniti interesantnom i onima koje urbanizam ne zanima.

Iako su ovi tekstovi (uvjetno) »svrstani« u postmoderni pristup, oni su ipak originalni, neobični, intrigantni, teški, značajni, lijepi i visokopismeni. Neki od njih spadaju u beletristiku (primjerice, zapisi snova). Ponekad umijeće pisanja prikriva svrhu tekstova, ali zato otkriva osobnost autora.

Autor je svoj pristup i metodologiju iznio u poglavlju *Povratak u grad*, i to u tekstu »Poljski put«¹. Mattioni smatra da plan nije puko svrshodan, a da ne bi bio trivijalan, mora se pitati o sebi samome, zaboraviti se kao djelo i omogućiti sam sebi da se postavi na autentičan način. Kako bi se došlo do suštine treba mimoići formalizaciju; metodološka obazrivost znači »imati stvari na oku«, paziti na njih, poznavati ih. Razumijevanje (iz sfere *osjećaja*) uz objašnjenje (iz sfere *ratia*) najprije znači razabiranje a potom dopiranje do suštine stvari. Bit stvari je njezino vlastito počelo - izvor. Bit stvari ne misli se iz nekog unaprijed postavljenog projekta, nego bit skupa sa stvari dolazi iz njezina izvora. Ležernost, tumači Mattioni, jest način koji skrbi o stvari i ide istinskom razumijevanju, tako da pusti stvari da budu kakve jesu; ne izvodi prepad na njihovu bit. Razumijevanje je ležerno a oblikovanje groteskno (*grottesco*). Tako i opis opisuje stvari (*descriptio*) kakve jesu, ukoliko im dopusti da nam se obrate, ako sebe izmaknemo kao subjekt-objekt. Autor time vraća dignitet opisu koji u znanosti ima podređenu ulogu (*grapbia*) u funkciji nekoga višeg cilja.

Rad može izgledati kao slijed uputa (*sequentia*), ali ne instruktivno koherentnih već razlomljenih i razlivenih, da bi dovele do okupljanja u pripadnost biti stvari. Razbijanje je naročito građenje i sklapanje u nepostojanost lika. Crtež (*schema*) nije grafizam, sredstvo opisivanja projekta, nego dovodi do oblika. Stvorenost je vremenitost stvari, a crtež obilježava moment dovođenja bitka u pojavu. Bit stvari ne obilježava njezina tvarnost (kameni lik govori o kamenu a ne o bitku). Crteže

¹ »Poljski put«, po istoimenom tekstu Martina Heideggera, plan je promjena u Borkovačkoj dolini, u kom se suodnose stvarni i fiktivni, jedan te isti krajolik.

u projektu ne treba gledati pojedinačno već u međusobnim sklopovima - u njihovoj dramaturgiji. Crtež se pretvara; on je alegoričan u svojoj kaleidoskopskoj dimenzionalnosti (*dimensio*). Ono što crteže povezuje u projekt jest određena tema (poljski put, na pr.).

Držeći se pristupa koji teži razumjeti stvar iz sebe same a ne kao objekt unaprijed zadane ideje, autor pomno opisuje neka mjesta i radove koji nude rješenja za njih. Na njima (ili za njih) pokazuje vezu između postavki i konkretnih situacija i rješenja.

S obzirom na velik broj tekstova i tema u knjizi, u prikazu je nužno izabrati neke među njima. Nekoliko tekstova posvećeno je Zagrebu, Zadru, Splitu, Rijeci i drugim gradovima, tj. njihovim dijelovima.

U tekstovima o zagrebačkom *Trnju* Mattioni se kritički odnosi spram nekih najvažnijih radova koji silom od Trnja žele stvoriti sekundarni zagrebački centar na monumentalistički način, kojim se ukida bit Trnja kao osebujne gradske četvrti, a nameće mu se suština Zagreba. Trnje nema svoj prirodni centar niti može biti ekscentrični centar Zagrebu. Ako se pomno analizira, uočava se njegova mrežasta struktura s potencijalima fokusnih točaka. Lokalna razina i razina četvrti, međusobno različite, tek tvore Trnje kao urbanu strukturu.²

Zagrebu je također posvećeno nekoliko tekstova i u poglavlju *Sam u kući*.

Predmet poglavlja *Zadar-scape* jest Zadar. Mattioni polazi od povijesti Zadra, ali uočava tranzicijske, te ratne i poratne učinke na ovaj grad. Razaranja i nove pridošlice gotovo su dokinuli povijest i stvorili proto-urbane uvjete u kojima se događa i može se dogoditi svašta. Autor pomno analizira sve te slojeve, sve prostorno različite cjeline i daje niz uputa: tamo gdje je povijest još prisutna treba je maksimalno poštovati; ondje gdje su nastali proto-urbani uvjeti (nestanak urbane kulture, privatna i divlja izgradnja) potrebna je stručna i društvena kontrola najvišeg stupnja; tamo gdje su zanemarena ili prazna mjesta, valja planirati u skladu s lokalnim potrebama i željama (ukoliko ne škode javnom interesu). Naravno, autor je svjestan da optimistički scenarij nije jedini moguć, i da novac i moć mogu *ethno-eco scenarij* zamijeniti »svjetlima Las Vegasa«.

U poglavlju *Dječja soba*, kako se zvala radionica Mattionijevih mladih suradnika, autor opisuje njihove radove: uvalu Žurkovo kraj Kostrene - ideju koja se zasniva na prostornoj sekvencioniranosti i malom mjerilu; Trešnjevski plac u Zagrebu - planiran »pojačanjem postojećeg«; Krašland - zabavni park između tvornice Kraš i Maksimira u Zagrebu; preuređenje Trga G. Bulata u Splitu; Mediteran centar u Splitu; uređenje Kvaternikova i Britanskog trga u Zagrebu. Vidljivo je da su »dobri učenici« naučili misliti onako kako ih je učitelj učio, tj. da je objekt njihova rada -

² Ako su »Doklešćevići Vrbici« operacionalizacija Mattionijeva pristupa u urbanizmu i razumijevanja Trnja, onda to gore po njegov pristup. U njemu se našao virus!

subjekt vlastite sudbine. Pa ipak, na mjestima gdje su se otvorile slobodne plohe (koje se katkada tretiraju kao pozitivna »praznina« koja ističe »puninu« nečeg drugoga), i učenici i učitelj znaju podleći »dječjim bolestima« urbanizma, koji ne može odoljeti pompoznom (»pompidoznom«) formama i koncentraciji određenih sadržaja ili segmenata populacije (primjerice, mladih).³ To je uvijek opasno i nekontrolabilno!

Možda je najdrastičniji primjer *Dunav centar u Vukovaru* gdje se autor (nadam se) igra idejom o »terminalu globalnih operacija« na svjetskoj razini, u koji se stiže avionom. Tako se barem ukida nelagoda zbog činjenice što se radnici i seljaci ne(rado) vraćaju u svoj kraj, gdje se inače vozilo biciklima i lovila riječna riba. Takvo je igranje moguće, kaže Mattioni, kada se lokacija nalazi na nultoj poziciji, bez prošlosti i bez budućnosti. Dozvoljava li srušenost tvarnih stvari rušenje povijesti, sjećanja, želja, pa i mogućnosti? Ne spadaju li takve utopije ipak na neka oduvijek prazna mjesta u kojima se ne dira sentiment, što autoru i nije tako strano, barem kada se zalaže za razumijevanje!

Mattioni se dosta bavio *Rijekom* i hvale je vrijedan njegov pokušaj spajanja razdvojenih dijelova grada na lučki i obalni, od kojih dominira lučki. Posebno mi se sviđa nastojanje da se brojni tranzitni putnici uklope u svakodnevni život grada. Uistinu je strašno biti u Rijeci, čekajući neku vezu za nastavak putovanja!

Osvrćući se od zadnje stranice prema naprijed, uočava se autorova dosljednost u pristupu i metodama. Taj je pristup svakako privlačniji od pristupa moderne, ali ne nosi ništa manje zamki u sebi: otvorenost i lošim idejama, štetnim akterima, misinterpretacijama, (auto)destrukcijama... Također, ne može biti oslobođen »lične jednadžbe« istraživača-planera kao i njegovih vrijednosti. One se ne mogu izbrišati, ali se mogu osvijestiti i kontrolirati. Sve to nije idealno ali, kao i s demokracijom, stvari stoje tako da nema bolje(g) na svijetu!

Umjesto zaključka, evo dvaju isječaka iz nekoliko »zapisa snova«. Ne znam zapravo zašto su u knjizi, ali imaju neki čudesan utjecaj na čitatelja. Ja ih doživljam simbolički, kao mala jezera u velikoj šumi tekstova. U šumi raste razno drveće. Stabla u zemlji i stabla u odrazu jezerske vode, zajedno čine šumu.

1. Krajolik

Čovjek na uzvisini čeka da mu se popravi auto. Ugleda prizor planinskih masiva obasjanih jutarnjim suncem. Poželi ga snimiti. Ide po kameru, vraća se, ali se prizor promijenio. »Isti prizor nikada se više neće ponoviti, pa sve i da ostanem još koji dan ovdje, ništa ne jamči da ću vratiti ono što mi je promaklo« (str. 42.).

³ Trg G. Bulata u Splitu, s idejom rušenja postojeće kuće i mjestom za jednu palmu na golj površini ispod koje živi novi grad (reduciran kloniranošću stvarnosti), tužno me podsjeća na nove *Les Halles* koje su »pojele« stari »trbuh Pariza« (staru parišku tržnicu).

2. Nevidljivi čovjek

Čovjeku se neprestano događa da ga ljudi udaraju, idu na njega a on se izmiče. On to ne pripisuje njihovoj namjeri. »Sada sam posve siguran da sam za stanovit broj ljudi postao nevidljiv. Ono što me počelo brinuti nije toliko moje novo stanje koliko to što takvih osoba svakim danom ima sve više« (str. 108.). Kao također »nevidljiva« osoba, mislim da se tu ne radi o stanju osobe koju neki ne vide, nego o njihovu sljepilu. U psihologiji se to svojstvo zove »egocentričnost«, a u urbanizmu bi se moglo zvati proto-urbano ili čak novo-urbano stanje. Mene osobno brine što takvih osoba svakim danom ima sve više.

Dušica Seferagić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Zorislav Perković

Bijeg u neozbiljnost

Zagreb, Horetzky, 2002., 513 str.

Prošlo je pet godina otkako je Zorislav Perković, Zorko odnosno Perkins kako su ga prijatelji i znanci zvali, otišao. Pa ipak, evo ga opet sa knjigom svojih tekstova i fotografija: ove je godine zagrebački izdavač Horetzky objavio Perkovićevu knjigu *Bijeg u neozbiljnost*.

Privlačnost sabranih tekstova Zorislava Perkovića je dvostruka: savršeno oslikava njegove misli i može se čitati kako tko želi. Ja bih tako izabrala citat i fotografiju sa 44. i 45. stranice, koji zajedno autora najbolje prikazuju. Citat Lao Cea, star preko 2.500 godina, glasi:

»Ja imam tri blaga
koja cijenim i čuvam:
prvo je ljubav, drugo je umjerenost,
treće je nikada ne biti prvi na svijetu.
Uslijed ljubavi nema straha,
uslijed umjerenosti, postoji rezerva snage,
nikada ne biti prvi, omogućuje vlastiti razvoj«.

Fotografija, pak, prikazuje Zorislava sa grimasom blage ljutnje i kažiprstom uperenim u nekoga čija je poruka (u mojoj interpretaciji): »J'accuse!«